

BALYS SRUOGA
(1896-1947)

Rašytojas, teatrologas, Štuthofio koncentracijos stovyklos kalinys.

Apie rašytoją, dramaturgą, poetą, lietuvių literatūros klasiką, lietuvių tautos įkaitą Štuthofio koncentracijos stovykloje Balį Sruogą, kurio mirties 55-ąsias metines minime spalio 16 d., prirašyta nemaža disertacijų, mokslo straipsnių. Jo kelias į nemirtingumą ėjo per Panevėžį. Tas laikotarpis kol kas mažiausiai aprašytas.

Gimė 1896 m. vasario 2 d. Baibokuose, netoli Vabalninko (Biržų raj.), pasiturinčių ūkininkų šeimoje. Pamokyta tėvų sodyboje Baibokuose buvusioje daraktorių mokykloje, tris metus lankiusį rusišką Vabalninko pradinę, dešimtmetį Baliuką per sunkiai pravažiuojamą Žaliąją girią tėvas 1906 m. atvežė į Panevėžio realinės mokyklos parengiamąją kla-

sę. Per aštuonerius metus nedrąsus kaimo vaikiukas Panevėžyje išaugo į augalotą, liekną jaunuolį, spėjusį pagarsėti ne tik mokykloje poetą, visuomenininką, išsiskiriantį iš bendraamžių išprusimu, išvaizdos ir manieros originalumu.

Tad kaip gi jis atrodė? Bendraklasis Juozas Urbšys prisimena, "kad jis buvo gerokai ištįsęs, kiek suvaržytų judesių, sunkokos rankos, šviesūs, nelabai tankūs plaukai buvo bandomi skirti sklastymu, bet sušukuoti, kad ir pašlapinti, nenorėjo laikytis ir vis taikstėsi styroti į šalis. Apsitaisęs buvo (...) vis švaria uniformine eilute, švaresne ir geresne, negu daugumos kitų kaimiečių vaikų". O mergaičių mokyklos mokinė būsimoji aktorė Unė Babickaitė-Graičiūnienė, prisimindama vieną literatūros vakarą nupiešė labai originalų jaunystės draugo Balio portretą: "Visi buvome uniformuoti, tik Balys Sruoga – ne. Jis vilkėjo kaime austą čerkėsine eilute, labai ryškiai dryžuotą. Šviesiai pilkame dugne buvo jausti juodi, žali, rudi ir geltoni dryžiai. Jis buvo ilgas, plonas, trumpai kirptais plaukais (...) toks rainuotas, dryžuotas, labai panešėjo į žaltį".

"Mokėsi ir elgėsi labai gerai. Buvo geras matematikas, visada rimtas, mažai, arba gal ir nedalyvavo mokinių žaidimuose, pokštuose, išdykavimuose, bent jau nuo ketvirtos klasės (...). Į klasę kartais atsinešdavo knygų, neturinčių ryšio su pamokomis, taip sakant pašalinių. Iš tokių pamenu Lavrovo "Istoričeskije pisma", šį tą Dobroliubovo. Tos ar kitos mokiniams kaip ir draudžiamos "narodnikų" pakraipos knygos cirkuliuodavo ir šiaip jau tarp mokinių lietuvių ir nelietuvių. Lietuviškos knygos buvo skaitomos "tautiškai susipratusiųjų", kaip tada sakydavo, lietuvių mokinių, taigi ir Balio Sruogos, visos, kokios išeidavo. Jų tada išeidavo labai mažai. Didžiulį pasisekimą turėjo Vydūno raštai ir jo Tilžėje leidžiamas laikraštis "Jaunimas" (J. Urbšys).

Atvykę iš kaimo, mokiniai gyveno pas miesto gyventojus taip vad. mokinių butuose, kuriuos kontroliuodavo mokyklos administracijos skirti prižiūrėtojai, arba, mokyklos administracijai leidus, pas artimus gimines. B. Sruoga gyveno šalia mokyklos "pas gimines" Verbickus, kurių didelis medinis namas buvo Respublikos gatvėje dab. miesto sodo šiaurinėje dalyje, prieš paštą. Statant kino teatrą "Raketa" namas buvo nugriautas.

Balio Sruogos mokslo metai realinėje mokykloje sutapo su lietuvių mokinių nacionalinio pakilimo metais, nors rusinimo politika ir buvo tęsiama. Labai taikliai rusinimo metodus apibūdino tuo metu buvęs žemesnės klasės mokinytis būsimasis astronomas Antanas Juška: "Dvasia realinėje mokykloje buvo rusiška ir carinė. Tai ypač ryškėjo per rusų kalbos ir istorijos pamokas". Mokinių santykiai su mokytojais buvo šalti. Išskyrus katalikų tikybos, visi mokytojai buvo rusai, atvykę iš įvairiausių Rusijos vietų ir buvo labai išdidūs, dirbdami nuošaliame Rusijos imperijos Šiaurės vakarų krašte.

Po 1905 m. anticarinio judėjimo buvo leista dėstyti gimtąją kalbą. Baliui Sruogai pasisekė, nes 1906-1908 m. pirmąkart mokyklos istorijoje lietuvių kalbą dėstė Jonas Jablonskis. Vieną-du kartus per savaitę užsiėmimai vykdavo po pamokų. Prisimindamas lietuvių kalbos pamokas, Juozas Urbšys rašė, kad "tos pamokos neturėjo nieko bendro su kitomis pamokomis: jose buvo įkvėpimo, atsidavimo, džiaugsmo tiek mokytojo, tiek mokinių pusėje". Jono Jablonskio pasėta sėkla davė vaisius. Jam išvykus iš Panevėžio, realinės mokiniai kūrė nelegalius lituanistinius būrelius. Užmiesčio miškeliuose susitikę skaitydavo ir aptardavo lietuviškus laikraščius, mokėsi Lietuvos istorijos.

1910 m. pasirodžius "Aušrinei", 1911 m. "Ateičiai" apie juos būrėsi skirtingų ideologinių pažiūrų mokiniai. Įsikūrė nelegalios aušrininkų ir ateitininkų organizacijos. Nors jos

skyrėsi savo ideologija, tačiau tarp jos narių konfrontacijos nebuvo. Jungė vienas tikslas – lituanistinė veikla. Iš pradžių aušrininkai, kuriems priklausė ir B. Sruoga, kaip anksčiau susiorganizavę, buvo aktyvesni. Jie pirmieji pradėjo švietėjišką veiklą tarp kaimo žmonių: organizuodavo vaidinimus, platino lietuvišką spaudą, rinko tautosaką, daug dėmesio skyrė savišvietai. Jie pirmieji pradėjo leisti lietuviškus laikraščius. Pats geriausias, turiningiausias buvo B. Sruogos ir V. Jonuškos redaguotas „Pavieniui menki – drauge galingi“, leistas 1912-1914 m. Išlikęs vienintelis, 1913 m. balandžio mėn. Nr. 9, saugomas M. Mažvydo bibliotekoje (Jo kopija – J. Balčikonio gimnazijos istorijos muziejuje).

Iš išlikusio numerio bei amžininkų atsiminimų galima spręsti, kad tai buvo brandus moksleiviškas leidinys, kuriame buvo publikuojama mokinių kūryba, referatai visuomeninėmis temomis, patarimai tautosakos rinkėjams, surinktos tautosakos pavyzdžiai. Kadangi laikraštėlis buvo nelegalus, tai autoriai pasirašinėjo slapyvardėmis. Šiame laikraštelyje savo eilėraščius bei kitus rašinius „spausdino“ ir Balys Sruoga. Jis prisimena, kad „literatūra susidomėjau labai anksti. Eilėraščius pradėjau kurti III klasėje, o VI klasėje būdamas parašiau didelį kritikos straipsnį apie Lietuvos atgimimo poetą, jo literatūrinės veiklos 25-mečio jubiliejaus proga. Penkiolikmetis jaunuolis nuo 1911 m. pradėjo bendradarbiauti ir lietuviškoje periodikoje. Tais metais jau buvo atspausdinti du jo eilėraščiai ir keletas korespondencijų. 1912-1914 m. „Lietuvos žinios“, Rygos naujienos“, „Aušrinė“ ir kt. Išspausdino net 41 eilėraščių, daug korespondencijų, poleminių straipsnių. Tuo metu tai buvo produktyviausias moksleivis, lietuviškų laikraščių bendradarbis.

1914 m. gavęs realinės mokyklos baigimo pažymėjimą, Balys Sruoga išvyko į Petrogradą, į Miškų institutą. Baigėsi jo Panevėžio laikotarpis.

Mirė 1947 m. spalio 16 d. Vilniuje.